

Aandacht voor nieuwe stoffen

Aantal aanwezigen: 93

Deze bijeenkomst is georganiseerd in samenwerking met het ministerie van I & W. Waarbij het idee is om eens te kijken naar bodem en stoffen in de bodem. Hierbij beginnen we met een terugblik en daarna gaan we naar een vooruitblik. Op verschillende plekken in de tijdlijn, krijgen sprekers het woord om een specifiek thema van stoffen in de bodem toe te lichten. Elke presentatie eindigt met een stelling waar de deelnemers op kunnen stemmen.

Maar eerst, beginnen we de bijeenkomst met de bekendmaking van de bodem van het jaar 2024. Deze wordt elk jaar verkozen door de Nederlandse Bodemkundige Vereniging. Voor de bodem van het jaar wordt een oproep gedaan om een bodem met een verhaal op de foto te zetten. Het idee voor een bodem van het jaar verkiezing is gekomen door inspiratie van landen om ons heen. De winnaar wordt bepaald door de foto, het verhaal en de actualiteit. Voor 2024 waren er 6 inzendingen en is een lichtglooiend, bijna horizontaal profiel met ijzeroer en vivianiet uit Zuidlaren uitgekozen tot bodem van het jaar. De bodem is blootgelegd en gedeeltelijk afgegraven bij een project voor natuurontwikkeling. Inzendingen voor bodem van het jaar 2025 kunnen tot 5 november 2024 naar bodemkundigevereniging@gmail.com gestuurd worden.

In de bijeenkomst gaan we een tijdreis maken om te kijken hoe in het verleden en in het heden omgegaan wordt met stoffen in de bodem. Piet de Nijs neemt ons mee en voor het gevoel van tijd is bij elk jaartal de top 10 van de top 40 van dat moment weergegeven. Het eerste moment waar we bij stil staan is 1973, bodemwetgeving mocht alleen aanvullend zijn. In 1976 bleek dat het begrip van bodemfuncties toch wel geland was in het ministerie en dat het behoud van bodemfuncties belang kreeg. In 1979 is de bodemverontreiniging in Lekkerkerk aangetroffen en komt er een focus op bodemsanering en de chemische bodemkwaliteit. Dit is een versmalling die leidt tot de Wet bodembescherming (Wbb) in 1987, hierbij ontstaat ook het zorgplichtbeginsel. Er kwamen wel steeds nieuwe stoffen voorbij, die nog niet eerder meegenomen waren in saneringen. Mensen zagen het al wel aankomen, er werd wel rondgekeken hoe dit aangepakt moest worden. Duurzaam bodemgebruik komt dan eigenlijk weer terug in de beleidsbrief uit 2003, dit is eigenlijk weer de eerste aanzet naar verbreding. Daarna zie je hier eigenlijk niet terug in het beleid, omdat sanering nog wel de boventoon blijft voeren. Toen in 2019 was er PFAS. En het stond stil, met demonstraties op het Malieveld om op te roepen om te kijken hoe we hiermee verder gaan.

Arjen Wintersen deelt met ons welke lessen we hebben geleerd van de PFAS problematiek. Doordat we als Nederland toch enigszins voorloper waren, hebben we ook te maken gehad met de wet van de remmende voorsprong, waardoor we misschien niet goed voorbereid waren op nieuwe stofgroepen. Bij het ontdekken van nieuwe stofgroepen is de rol van het RIVM om achtergrondwaarden en risicogrenzen te ontwikkelen die het beleid kunnen onderbouwen. Voor lokale verontreinigingen waren we dit wel gewend, maar voor een landelijk diffuse verontreiniging als PFAS was het lang geleden dat daarnaar gekeken was. De laatste ronde afgeleide achtergrondwaarden kwamen uit 2005. Bij nieuwe stoffen zijn onderwerpen als uitloging en doorvergiftiging nog steeds actueel. Uiteindelijk zijn er achtergrondwaarden gekomen voor PFAS, maar willen we toch ook voorbereid zijn op de volgende stofgroep die diffuus voorkomt. Vanuit de pilot AMNS gaan we op zoek om achtergrondwaarden en risicogrenzen te bepalen voor een aantal stofgroepen binnen een korte tijd, en of deze vervolgens ook waarde hebben voor hergebruik. Het is ook de bedoeling om daarbij dan een toetsingskader mee te leveren. Een andere tool die hiervoor ontwikkeld wordt is de risicotoolbox

niet genormeerde stoffen, deze bestaat parallel aan de reguliere risicotoolbox en heeft hetzelfde doel als de bekende toolbox. Het helpt om een eerste idee te krijgen of een stof persistent, mobiel of toxisch is. De bedoeling is dat het instrument doorontwikkeld wordt en beheerders en toezichthouders kan helpen met de beoordeling van stoffen. Arjen zal hiervoor verdere toelichting geven op het symposium bodembreed. Voor PFAS moest er toch wel naar een nieuwe vorm van afleiding gekeken worden, met de oude methodiek werd er bijvoorbeeld minimaal rekening gehouden met uitloging. Deze nieuwe methodiek wordt ook voor nieuwe stofgroepen als bruikbaar beschouwt. Het RIVM hoopt door nu al achtergrondwaarden af te leiden voor stofgroepen af te leiden en dat daarmee grondverzet doorgang kan blijven vinden.

Stelling: Door direct achtergrondwaarden in bodem en waterbodem (herverontreinigingsniveaus) af te leiden, kan een groot deel van het grond- en baggerverzet doorgang vinden na aantreffen van nieuwe diffuse verontreinigingen.

- a. Eens 45 stemmen (88 %)
- b. Oneens 6 stemmen (12 %)

Doorschakelen naar een praktijkvoorbeeld, die hebben we gevonden in de gemeente Doetinchem met Aiko Hensums als spreker. Doetinchem heeft een top 5 van interessante PFAS locaties van diffuse locaties die naar een woonwijk worden omgebouwd tot bronlocaties op een industrieterrein. Bij de realisatie van de woningbouw kwamen lage PFAS gehalten voor in grond en grondwater, met gehalten net boven de achtergrondwaarde. Wat met name lastig bleek was de bemaling, want waar mocht naartoe geloosd worden? Er staat nu een omvangrijke zuivering om met actief kool de 10-20 gram PFAS in het grondwater te zuiveren. De bronlocatie is een ondernemer die van blusschuim een meststof wilde maken. Deze ondernemer is in 2020 failliet gegaan. Het bleek dat de PFAS van het bedrijventerrein de grond en grondwater ingelopen is en hier gaat het om 130 kg in grond en 9 kg in grondwater. Hierbij zijn problemen bij het afvoeren van de materialen, want alles zit vol met PFAS. Zowel het blusschuim, als bomen en grond. En hoe ga je dit afgraven, het materiaal zit 2 meter onder grondwater. Er wordt hier straks ontgraven in de natte, omdat sanering voor lozing bij droog ontgraven onmogelijk is. In Doetinchem zijn er hierdoor allerlei pilots gestart, bijvoorbeeld voor het testen van nieuwe adsorbents of het bakken van niet PFAS houdende bakstenen van de PFAS houdende grond. Bij het verbrandingsproces van worden vergelijkbare temperaturen gehaald als bij het bakken van bakstenen → dus eigenlijk verbrand de PFAS. (chatvraag wentelen we het dan niet af op de lucht?) Wat knelt is de KRW met de Wbb en het zorgplichtbeginsel. Want wat is nog redelijkerwijs.

Stelling: PFAS is vooral een:

- a. Technisch probleem 27 stemmen (53 %)
- b. Beleidsprobleem 24 stemmen (47 %)

Waarbij een aantal deelnemers (4) aangaven dat PFAS beide is, en dat het in samenspraak moet gaan

Symke Haverkamp neemt ons mee in de pilot AMNS. We willen niet nog een keer zo verrast worden als bij PFAS, maar we willen ook niet stilvallen in de werkzaamheden. Daarom gaan we proactief op zoek naar stofgroepen in zowel de landbodem als de waterbodem. Wanneer er een stofgroep diffuus voorkomt wordt er een achtergrondwaarde afgeleid en ook gelijk risicogrenzen zoals ook in het PFAS handelingskader is gedaan. Het gaat om de stofgroepen PBDE's (brandvertragers), gechloreerde paraffines tot medium ketenlengte (C14) (brandvertragers en weekmakers), Glyphosaat en het metaboliet AMPA (gewasbeschermingsmiddelen) en Pyrethroiden (insecticiden) Deze lijst is samengesteld door experts en zijn door de experts geprioriteerd op stoffeigenschappen (persistent,

mobiel, toxisch, bioaccumulerend) onder leiding van het ministerie. De ambitie is om de methodiek uit het functionerende handelingskader PFAS te verbreden voor deze andere stofgroepen zodat hier gebruik van gemaakt kan worden bij afwegingen. Daarom werkt het ministerie aan een wegwijzer niet genormeerde stoffen, deze moet een handvat bieden om afwegingen te maken wanneer lokaal beleid nodig is. Het rapport van het RIVM met de nieuwe achtergrondwaarden en risicowaarden zal niet eerder gereed zijn dan eind 2025. De wegwijzer kan worden verwacht in concept het derde/vierde kwartaal van dit jaar, met de definitieve publicatie tegelijk met het rapport van RIVM. (chatvraag: wordt in de wegwijzer ook gekeken naar de risico's voor het bodemleven? Antwoord: nee, de risico's voor bodemleven worden meegewogen in de Indicatieve Risico Grenswaarde (IRG), de Wegwijzer zelf geeft handvatten voor afwegingen rond toepassen van grond of bagger; wie maakt de afweging mbt maatschappelijke effecten en bevat de pilot ook een communicatieplan? Ja. De wegwijzer bevat als zodanig niet een communicatieplan, maar met de koepels wordt in de voorbereiding op publicatie wel een gezamenlijke communicatie afgesproken, ook in samenhang met het lopende impulsprogramma chemische stoffen. De afweging wordt gemaakt door het bevoegd gezag in samenspel met het veld. Op het moment dat er een nationaal diffuus verspreide stof wordt aangetroffen met eenzelfde impact als PFAS, zal de systeemverantwoordelijkheid van het Rijk waarschijnlijk ook betekenen dat het Rijk regie neemt) Vanuit het rijk lopen er een aantal initiatieven om kennis te delen, wel zijn deze nog in voorbereiding, zoals een handelingskader PFAS saneringen en een kennis en innovatie programma PFAS.

Stelling: Met de milieuverklaring bodemkwaliteit (rbk 2022) krijgen we een veel beter zicht op de verspreiding van niet-genormeerde stoffen in de bodem.

- a. Eens 4 stemmen (10%)
- b. Oneens 38 stemmen (90%)

We gaan weer terug naar onze tijdlijn, waarbij de volgende stop de Omgevingswet is in 2016, met speciale aandacht voor Omgevingswaarden. Er lijkt toch enigszins het beeld te zijn dat we misschien wel klaar zijn met spoed saneringen. De insteek onder de Omgevingswet is toch vrij smal waarbij bodem bij alle gemeenten landt. Voor genormeerde stoffen is de wetgeving naast activiteiten gericht op het wegnemen van humane risico's.

Voor de lokale praktijk van de Omgevingswet hebben we Maurits Hummel uitgenodigd die vanuit de regio DCMR te delen wat de ervaringen zijn met ZZS. Opkomende verontreinigingen zijn ook reeds genormeerde stoffen waar nieuwe inzichten voor zijn gekomen. Voorbeelden zijn alkylfosfaatesters waarvoor er geen kaders zijn, PFAS waarvoor wel een kader is maar geen vastgestelde interventiewaarden, lood waarvoor normen niet meer passen bij nieuwe inzichten. In de uitvoering zie je dat er dan bij toetsing, adviseringen rondom vergunningverlening en toezicht problemen kunnen ontstaan. Voor stoffen kan je dan handreikingen gebruiken, maar stoffen vallen bijvoorbeeld pas onder de activiteit graven > I als de gemeente dit correct heeft verankerd in haar omgevingsplan. Ook voor de advieswaarden lood kan de gemeente alleen handhaven wanneer ze deze advieswaarden heeft vastgelegd in haar omgevingsplan. Waar je dan ook tegenaan loopt zijn beperkingen binnen vergunningsvoorschriften die wettelijk net niet lekker verankerd zitten (zoals ZZS). Wat doe je als je iets signaleert waar je niet actief op zoek was, zijn er normen, zijn de normen van de milieucompartimenten wel op elkaar afgestemd. Zijn de secundaire bouwstoffen onderzocht op alle stoffen die erin zouden kunnen zitten, of komen daar toch nog weer opkomende verontreinigingen uit?

Stelling: Landelijke en meer wettelijke verankering is essentieel voor goede uitvoering van taken.

- a. Eens 33 stemmen (89 %)

b. Oneens 4 stemmen (11 %)

We gaan even terug naar onze tijdslijn, en naderen het heden. In 2022 kwamen namelijk de microplastics als onderwerp op. Lisette Peters neemt ons mee in de aandacht die microplastics toch steeds meer vraagt. Microplastics komen op steeds meer voor, in milieucompartimenten maar ook in de mens zelf. De bronnen zijn diffuus en er is een groeiende aandacht voor. Voor dit probleem probeert I&W te werken aan een bronaanpak om in wetgeving en in de praktijk microplastics terug te dringen. In 2022 kwam het RIVM met de conclusie dat de kennis voor bodem en microplastics tekortschiet. Microplastics zijn niet een stof maar een hele groep. De WUR heeft een wetenschappelijk onderzoek gedaan naar de risico's, die het ministerie dit jaar meer naar beleid en uitvoering willen vertalen. Bij de AMNS gaat er ook naar microplastics worden gekeken. De hoop is dat er begin 2025 een stuk opgeleverd gaat worden wat een basis kan vormen voor beleid of een risicowaarde. Op dit moment weten we alleen dat het schadelijk is maar nog niet hoe schadelijk en wat we er dan mee moeten.

Stelling: Zou IenW uiteindelijk moeten toewerken naar een norm voor microplastics in de bodem?

- a. Ja, dit is uiteindelijk nodig om risico's te duiden en verdere verspreiding en blootstelling te voorkomen. 20 stemmen (49 %)**
- b. Tussenvariant: niet wettelijk vastleggen, wel naar een waarde toewerken. Inzet vooral op bronaanpak. 21 stemmen (51 %)**
- c. Nee, geen max. waarde vast stellen. Dit is een gevaar voor het grondverzet. Inzet op bronaanpak. 0 stemmen**

Tot slot gaan we naar het laatste hoofdstuk van de tijdslijn, het heden en de toekomst. We zien van alles op ons afkomen, zowel met de stoffen als qua beleid vanuit de EU en de rijksoverheid. Gaan we breder naar bodemfuncties, waar zit de samenhang tussen deze initiatieven. Dus waar is nu behoefte aan?

Peiling: Waar is dan behoefte aan?

- a. Laten we een gezamenlijk traject afspreken waarin we met expert-meetings werken. 15 stemmen (45 %)**
- b. Laat de Omgevingswet-gedachte haar werk doen. 1 stem (3 %)**
- c. Help de gemeenten en regio's aan een gericht traject, toegespitst op het Omgevingsplan. 17 stemmen (52 %)**

Wat we zien is dat vitale bodems altijd belangstelling gehad, maar niet altijd de focus. Het is altijd goed om te zien wat er in de praktijk speelt en waar de behoefte ligt. Wat we bijvoorbeeld zien is dat er heel weinig vertrouwen is dat ZZS goed worden meegenomen in het vooronderzoek. Ook zien we dat het bodembeleid niet af is. We zullen met elkaar moeten besluiten wat we acceptabele en onacceptabele risico's vinden.

De publicatiedatum van de handreiking PFAS saneringen is naar verwachting Q3 van dit jaar.